

ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ

Колись була птиця жайворонок царем, а царицею — миша, і мали вони своє поле. Посіяли на тім полі пшеницю. Як уродила їм та пшениця — давай вони зерном ділитися. От одне зерно зайве було. Миша каже:

— Нехай мені буде!

А жайворонок каже:

— Нехай мені!

Думають вони: що тут робити? Пішли б позиватися, та немає старших за них: немає до кого йти позиватися. Потім миша каже:

— Ну, я лучче перекушу.

Цар на це діло згодився. Миша тільки взяла зерно в зуби та в нору й побігла. Тут цар-жайворонок збирає всіх птахів, щоб звоювати царицю-мишу, а цариця скликає всіх звірів—і почали війну. Як вийшли в ліс,— то що звірі хочуть яку птицю розірвати, то вона на дерево; або птиця як візьме, літаючи, бити звірів, то вони в нору... Так билися цілий день, а потім увечері сіли всі спочивати.

Коли цариця огляділась, — аж немає на війні комашні. Тоді вона звеліла, щоб конче була на вечір і комашня. Коли це приходить і комашня.

Цариця й загадала їй, щоб вона вночі полізла на дерева і за одну ніч повідкушувала птиці пір'я коло крил.

На другий день, тільки що розвиднілось, цариця кричить:

— Ану, вставайте воюватися!

Птиця що підійметься, то й упаде на землю, так звір її й розірве.

А орел бачить, що лихо, сидить на дереві й не злітає. Коли тут іде стрілець, бачить, що орел сидить на дереві, як націлиться на нього, той орел так просить його:

— Не бий мене, голубчику, я тобі у великій пригоді стану'

Стрілець удруге націливсь, він ще його просить:

— Візьми лучче мене та вигоду; то побачиш, в якій я тобі пригоді стану!

Стрілець ще намірився стріляти, утретє; орел знов його почав просити:

— Ей, голубчику-братику! Не бий мене та візьми до себе,— я тобі у великій пригоді стану!

Стрілець повірив йому: поліз та зняв з дерева та й несе його додому.

А він йому каже:

— Принеси мене до своєї хати та годуй мене м'ясом доти, поки в мене крила повідростають.

А в того чоловіка було дві корови, а третій бугай. Він зараз і зарізав йому одну корову. Орел ту корову за рік і з'їв та й каже чоловікові:

— Пустим мене, я політаю, побачу, чи вже відросли крила.

Той чоловік і випустив його з хати. Орел літав, літав та й прилетів опівдні назад до того чоловіка, каже йому:

— Ще в мене мала сила,— заріж іще одну ялівку!

Той чоловік послухав його та й зарізав. Орел з'їв її за рік. Та знову — як полетів... Пролітав мало не цілий день,— увечері знову прилітає та й каже йому:

— Заріж іще й бугая!

Той чоловік думає: «Що тут робити — чи зарізати, чи ні?» А потім каже:

— Більше пропало,— нехай і це пропадає!

Узяв та й зарізав йому бугая. Він з'їв і того бугая, таки за рік, а потім як полетів, то літав так високо — аж під хмарою.

Коли це прилітає та й каже йому:

— Ну, спасибі тобі, чоловіче: вигодував мене, а тепер сідай на мене.

Той чоловік питається :

— Що з того буде?

А він йому каже:

— Сідай!

Цей і сів.

Орел його поніс аж у хмару, а потім і пустив його додолу.

Той чоловік летить додолу, — коли це орел не дав йому доле-тіти до землі, підхопив його та й каже:

— А що, як тобі здавалось?

А він каже:

— Так, наче я вже неживий був.

Тоді орел каже йому:

— Отак саме і мені було, як ти на мене націлявся.

Потім каже:

— Сідай знов!

Тому чоловікові й не хотілось сідати на орла,— ну, нема що робити, таки сів. Орел знов його як поніс, та аж у саму хмару, а звідтіль скинув його з себе — та підхопив його так, може, як на два сажні від землі, та й питається його:

— А що, чоловіче, як тобі здавалось?

Він йому каже:

— Так зовсім, наче вже кістки мої розсипались.

Тоді орел йому каже:

— Так само й мені було, як ти вдруге націливсь. Ну, ще сідай.

Той сів.

Орел як понесе його аж за хмару та звідтіль і пустив його додола, та підхопив уже аж коло самої землі, та тоді питається його:

— Як тобі здавалось, як ти летів на землю?

Він йому каже:

— Так, наче мене зовсім не було вже на світі.

Тоді орел йому каже:

— Отак же само мені було, як ти втретє націлявсь.

А потім каже:

— Ну, тепер уже ніхто нікому не винний: ні ти мені, ні я тобі. А тепер сідай на мене, та будемо летіти до моєї господи.

Ото летять та й летять; прилітають до його дядька. Орел і каже:

— Іди ж у хату, та як будуть питатися тебе, чи не бачив нашого небожа, то ти скажеш: як дасте яйце-райце, то й на вічі приведу.

Він приходить у хату, коли це йому кажуть:

— Чи по волі, чи по неволі?

А він їм каже:

— Добрий козак усе по волі ходить.

Вони його питаються:

— Чи не чув ти там за нашого небожа? Бо вже третє літо, як пішов на війну,—та ні чутки, ні звістки.

А він їм каже:

— Як дасте яйце-райце, то й на вічі приведу. Вони йому кажуть:

— Лучче нам його ніколи не бачити, як віддати тобі яйце- райце.

Тоді він виходить із хати та й каже орлові:

— Казали так: лучче нам його ніколи не бачити, як тобі віддати яйце-райце.

Орел йому каже:

— Летімо далі!

Летять та й летять та й прилітають до орлового брата, та й тут чоловік те саме говорив, що в його дядька,— таки й тут не здобув яйця-райця.

Прилітають до його батька, а орел йому каже:

— Іди в хату, та як будуть питатися за мене, то скажеш, що бачив, а як дадуть яйце-райце, то й на вічі приведеш.

Увіходить чоловік у хату, а вони йому кажуть:

— Чи по волі, чи по неволі?

Він їм каже:

— Добрий козак усе по волі ходить.

Вони його стали питатися:

— Чи не бачив нашого сина? Бо вже як немає — четверте літо: десь пішов на війну, та, мабуть, убили його там.

А він їм каже:

— Я бачив, але як дасте яйце-райце, то я й на очі приведу.

Батько орел каже йому:

— Нащо воно тобі? Лучче ми тобі дамо багато грошей.

Він каже:

— Я не хочу грошей, мені дайте яйце-райце!

— Піди ж приводь, — зараз тобі дамо!

Він уводить орла в хату, Тоді його батьки так зраділи, що дали яйце-райце і сказали:

— Тільки не розбивай ніде на дорозі, а як прийдеш додому, то погороди загороди великі, а тоді його і розіб'єш.

Він іде та йде, та так схотілось пити йому... Коли це найшов криничку. Тільки що став пити воду, та якось об цебрину й розбив те яйце-райце. Як узяв скот вернути з того яйця! Верне та й верне. Гониться він за тим скотом, то що з того боку піджене, на другий розійдеться...Кричить бідолаха, нічого сам незробить.

Коли це іде до нього змія і каже йому:

— Що ти мені даси, чоловіче, як я тобі скот цей вжену в те яйце?

А він їй каже:

— А що тобі дати?

Вона йому каже:

— Даси те, що без тебе стало дома?

А він каже:

— Дам!

Ото вона йому гарненько загнала той скот у яйце, заліпила славно яйце і дала йому в руки.

Він приходить додому, аж там без нього син народився. Ударив він об поли руками:

— Це ж я тебе, сину, віддав змії!

Ну ото журяться вони з жінкою. а далі кажуть:

— Нема що робити, — журбою не допоможеш. Якось треба жити.

Погородив він загороди великі, розбив те яйце, випустив скот і забагатів.

Живуть вони, аж поки син підріс.

От син і каже:

— Це ви мене, тату, віддали змії. Ну, дарма, якось буде! От він зараз і пішов до змії. Приходить до неї, а вона йому каже:

— Щоб ти за одну ніч отой луг викорчував, і щоб там ізорав, і пшениці насіяв, ізжав її, в скирти поклав, і щоб в одну ніч з тієї пшениці мені паляницю спік: поки я встану, щоб вона на столі лежала.

Він іде до ставка та й зажу рився. А там близько був мурований стовп, і в тім стовпі була зміїна дочка замурована. Він приходить сюди та й плаче. А та дочка його питається:

— Чого ти плачеш?

А він каже:

— Як же мені не плакати, коли змія загадала таке, що я ніколи його не зроблю, а вона сказала, щоб за одну ніч зробив.

Вона його спиталась:

— А що ж там?

Він їй і розказав. Вона йому каже:

— Як візьмеш мене за жінку, то я тобі все зроблю так, як змія казала.

Він каже:

— Добре.

Вона йому каже:

— Лягай же тепер спати, а завтра рано щоб устав та понесеш змії паляницю.

От пішла дочка змії до того лугу та як свисне: той луг тріщить, лущить — на тім місці орється, пшениця сіється...— до світанку спекла паляницю, дала йому. Він приніс до змії в хату і положив на столі,

Змія прокинулася, вийшла в двір та й дивиться на той луг:

тільки сама стерня та скирти стоять.

Тоді йому каже:

— Ну, справивсь! Гляди ж, щоб і друге діло зробив!

Та зараз йому й загадала:

— Щоб ти оту гору розкопав і щоб туди Дніпро йшов, а коло того Дніпра побудуй комори: щоб байдаки туди приставали й щоб ти ту пшеницю продав на байдаки. Як устану рано, то щоб це все було готове!

Він знов іде до того стовпа та й плаче. Та дівка його питається:

— Чого ти плачеш?

Він їй розказав те все, що йому змія загадала. Так вона йому каже:

— Лягай спати, я це все пороблю.

А сама як свисне, то та гора розкопується, Дніпро туди йде, коло нього комори будуються...

Тільки прийшла вона та збудила його, щоб він пшеницю видав купцям на байдаки з тих комор.

Змія встає та й дивиться, що все так ізроблено, як вона йому загадала.

Тоді загадує йому втретє:

— Щоб ти цю ніч уловив золотого зайця і раненько щоб приніс мені в хату.

Він ізнов іде до того стовпа та й плаче, Та дівка питається його:

— Що вона загадала?

Він каже.

— Оце вже не жарти: хто його знає, як його і вловити золотого зайця. Одначе ходім до тієї скелі. Стань над корою; ти будеш ловити, а я буду гонити з нори, і гляди ж: що тільки буде виходити з нори, бери його: то золотий заєць!

Ото вона пішла та й жене. Коли це — вилазить з нори гадюка та й сичить. Він її і пустив. Дівчина виходить із нори та й питається його:

— А що, нічого не вилазило?

А він каже:

— Ба ні: лізла гадюка, а я побоявся її, щоб не вкусила, та й пустив.

А вона йому каже:

— А щоб тебе: ото і є самий заєць! Ну, гляди ж, я ще раз піду: та як буде хто виходити й буде тобі казати, що тут немає золотого зайця, то ти не вір, а держи його!

Полізла та й жене. Коли виходить така стара баба та й питається того парубка:

— Чого ти, шину, тут шукаєш?

А він їй каже:

— Золотого зайця.

Вона йому каже:

— Де тут він узявся: тут його нема!

Сказала це та й пішла від нього.

Коли це виходить та дівчина й питається його:

— А що, немає зайця? І ніщо з нори не виходило?

Він каже:

— Ба ні: виходила баба стара та спиталась мене, чого я тут шукаю; а я сказав, що золотого зайця, а вона каже: тут його немає, то я її і пустив. Тоді вона й каже:

— Чом ти не держав? Ото самий заєць! Ну, тепер більше ніде його не піймаєш, хіба я перекинуся зайцем, а ти мене принесеш і положиш на стільці, — тільки не віддавай змії у руки, бо як віддаси, то вона пізнає і розірве і тебе і мене.

От вона так і зробила: перекинулась золотим зайцем, він узяв, приніс того зайця, положив його перед змією на стільці та й каже змії:

— Нате ж вам зайця, а я піду вже від вас.

Вона каже:

— Добре, йди!

Він пішов.

А змія тільки з хати, а заєць знову перекинувся дівчиною та за парубком. Почали вони вдвох утікати. Біжать та й біжать. Коли це змія побачила, що то не заєць був, а її дочка — давай доганяти, щоб її розірвати. Та сама не побігла змія, а послала свого чоловіка. Змій біжить за ними: коли вони чують — аж стугонить земля. Тоді дівка каже:

— Оце вже за нами біжить! Я перекинуся пшеницею, а ти дідом та будеш стерегти мене; та як буде питаться тебе: «Чи

не бачив парубка й дівки, чи не йшли сюди?», то ти скажеш, що тоді йшли, як ця пшениця сіялась.

Коли це змії летить та й питається того діда:

— Чи не бачив тут — не йшли сюдою парубок з дівкою?

А він каже:

— Ба йшли. Той питається:

— Давно ж вони йшли?

— Тоді, як оця пшениця сіялась.

Змій каже:

— Цю пшеницю пора косить, а їх учора не стало.

Та й вернувся назад. Зміїна дочка зробилась ізнов людиною, а той дід парубком, та давай утікати.

Прилітає змій додому. Змія його питається:

— А що, не догнав? І нікого не зустрічав на дорозі?

А він каже:

— Ба ні! Зустрічав: дід стеріг пшеницю, а я його питавсь, чи не бачив — тут не йшли парубок із дівчиною? А він каже:

йшли тоді, як оця пшениця сіялась, але ж та пшениця така, що пора косити, так я і вернувся.

Тоді змія йому каже:

— Чом ти того діда й ту пшеницю не розірвав? То ж вони були! Тепер я сама побіжу: ти ні до чого!

Побігла.

Ото біжить... Коли ті чують — аж земля реве і гаряча. Дівчина тоді каже йому:

— Ей, тепер ми пропащі: уже сама біжить! Ну, я тебе зроблю річкою, а сама зроблюсь рибою окунем.

Зробила.

Прибігає змія та й каже до тієї річки:

— А що, втекли?

Перекинулась зараз щукою, давай гонитися за тією рибою:

що хоче вхопити, то окунь повернеться своїм пером гострим до неї, то вона не візьме його. Гонилась, гонилась, — так-таки не вловила та надумала всю воду з річки випити. Стала пити:

пила, пила, напилась багато та й луснула.

Ото тоді та дівка, що була рибою, каже тому парубкові, що був річкою:

— Тепер ми вже не біймось!

Ходімо до твоєї господи; то ти підеш у хату, та гляди: усіх поцілуєш, тільки дядькової дитини не цілуй, бо як поцілуєш ту дитину, то забудеш а мене. А я наймусь у цім селі в кого-небудь.

Ото він пішов у хату з усіма поздоровкався та й думає собі:

«Як же мені не поздоровкатись з дядьковою дитиною? Таж вони подумують щось погане про мене». Поцілував і дитину дядькову. Як поцілував, так і забув за ту дівку.

Ото побув півроку та надумав женитися. Йому нарадили одну гарну дівку, щоб він її брав, він за ту й забув, що його вирятувала від змії, з іншою заручився. От перед весіллям, увечері, кличуть на шишки молодичь,

Прикликали і ту дівку, що він з нею втікав,— хоч її й ніхто не знав, що воно за одна. Стали бгати шишки; та дівка зліпила з тіста голуба й голубку та й пустила додолу,— вони стали живі. Голубка й почала говорити до голуба:

— А ти забувсь, як я за тебе луг викорчувала й там пшеницю сіяла, а з тієї пшениці паляницю спекла, щоб ти до змії відніс?

А голуб каже:

— Забув, забув!

Потім знов голубка каже:

— А ти забувсь, як я за тебе гору розкопувала і туди Дніпро пустила, щоб байдаки ходили до комор і щоб пшеницю ти продавав на байдаки?

А він каже:

— Забув,забув!

Потім знов голубка каже:

— А ти забув, як ми одили

вдвох за золотим зайцем? Ти й за мене забув?

А голуб каже:

— Забув,забув!

Тоді парубок згадав за ту дівку, — за цю-таки саму, що голуби поробила,— та ту покинув, а з цією оженився. І тепер живе добре.